

Т. Є. Ромат,
аспірант кафедри права і законотворчого процесу,
Національна академія державного управління при Президентові України

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У СПРАВАХ ПРО ПОРУШЕННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

У статті аналізується проблема відповідальності за порушення у сфері інтелектуальної власності. Розкриті поняття юрисдикційних та неюрисдикційних форм захисту, відповідальність при цьому розглядається як засіб захисту прав. Акцент зроблено на відповідальності державних органів та їх посадових осіб, а також на особливостях залучення спеціалізованих державних органів у сфері інтелектуальної власності як співвідповідачів у певних видах справ. У статті розглянута статистика залучення таких органів як учасників процесів, виявлені найпоширеніші помилки, які зустрічаються при розгляді подібних справ судами.

The article analyzes the issue of responsibility for violations of intellectual property. Discloses the concept of jurisdictional and non jurisdictional forms of protection, the responsibility is regarded as a remedy. Emphasis is placed on the responsibility of public authorities and their officials, as well as on the characteristics of specialized government agencies in the field of intellectual property as co-defendants in certain types of cases. The article discussed the most common errors that occur when considering such cases by the courts.

Ключові слова: юридична відповідальність, захист інтелектуальної власності, відповідальність органів державної влади.

Keywords: legal liability, intellectual property protection, liability of public authorities.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Юридична відповідальність за порушення у сфері інтелектуальної власності є важливим інструментом механізму захисту інтелектуальної власності. Велике значення мало приєднання України до Всесвітньої організації торгівлі, зокрема до Угоди про торговельні аспекти захисту прав інтелектуальної власності TRIPS. Необхідність узгодження норм вітчизняного законодавства із положеннями цієї угоди дозволило зробити більш жорсткою кримінальну відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності. Державними органами також можуть порушуватися права інтелектуальної власності. В судових справах це може бути звичайний порядок залучення як відповідача, наприклад, у справах про незаконне використання об'єкта інтелектуальної власності або особливий порядок залучення до процесу у певних категоріях справ.

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Вивченню проблем захисту інтелектуальної власності та відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності приділяється значна увага з боку вітчизняних та зарубіжних дослідників. До цієї проблематики

так чи інакше зверталися практично всі дослідники інтелектуальної власності. Вбачається, що серед робіт вітчизняних вчених найбільш влучно зконцентровано увагу на цих питаннях у роботах О. Бачуна, О. Бутнік-Сіверського, В. Дроб'язко, В. Жарова, О. Підпригори, П. Цибульова.

НЕВИРІШЕНІ РАНІШЕ ЧАСТИНИ ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Незважаючи на інтерес до проблеми з боку вітчизняних та зарубіжних вчених, відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності не розглядалася з точки зору відповідальності державних органів. У науковій літературі не зустрічається аналіз необхідності залучення спеціалізованих органів у сфері державної власності як співвідповідачів у подібних видах справ.

Виходячи із вищезазначеного, автором даної статті була поставлена наступна мета: визначити підстави залучення державних органів до відповідальності у справах щодо захисту прав інтелектуальної власності. Для реалізації поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: проаналізувати співвідношення захисту прав інтелектуальної власності та відповідальності в цій сфері, визначити види відповідальності за порушення прав інте-

лектуальної за законодавством України, виявити варіанти залучення державних органів як відповідачів у справах про порушення інтелектуальної власності та особливості залучення спеціалізованих органів у сфері інтелектуальної власності до участі у процесах, виявити найбільш розповсюджені помилки, які допускають учасники таких процесів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Захист інтелектуальної власності в Україні на сучасному етапі набуває все більшої актуальності. Причинами цього є передусім зростання кількості порушень у цій сфері. До цього долучаються "удосконалення" механізмів (в тому числі й технічних) та "урізноманітнення" засобів порушень прав інтелектуальної власності.

До засобів охорони прав інтелектуальної власності відносяться юрисдикційна та неюрисдикційна форми [1]. В юрисдикційній формі можуть бути застосовані два порядки захисту: загальний (судовий) та спеціальний (адміністративний). Загальний порядок захисту здійснюється в судах. Спеціальний порядок захисту прав здійснюється в органах державного управління або в органах Антимонопольного комітету України, або в органах державної митної служби України [2].

Неюрисдикційна форма передбачає захист права інтелектуальної власності своїми силами, без звернення за допомогою до державних або інших компетентних органів, тобто самозахист.

Слід мати на увазі, що терміни "охорона прав" та "захист прав" не є синонімами. Якщо під охороною прав треба розуміти правове регулювання суспільних відносин, що складаються у процесі створення, оформлення і використання результатів інтелектуальної, творчої діяльності у найширшому значенні, то під захистом прав у законодавстві розуміють встановлену відповідальність за будь-які посягання на права інтелектуальної власності, за будь-які їх порушення. Це відповідає загальноновизнаній в науковій літературі позиції. Отже, юридична відповідальність за своєю суттю є засобом правового захисту певних суспільних відносин.

Порушення права інтелектуальної власності, в тому числі невизнання цього права чи посягання на нього, тягне за собою наступні види відповідальності:

- цивільну;
- кримінальну;
- адміністративну.

Відповідальність за правопорушення прав інтелектуальної власності в сфері господарювання визначена у Господарському кодексі України, відповідно до якого застосовуються певні види господарських санкцій.

У спеціальному законодавстві України з питань інтелектуальної власності також визначено чимало способів захисту прав інтелектуальної власності.

Цивільно-правова відповідальність — установлена законом негативна реакція держави на цивільне правопорушення, що виявляється в позбавленні особи певних цивільних прав чи накладенні на неї обов'язків майнового характеру. Вона є однією з форм державного примусу, оскільки пов'язана з застосуванням санкцій майнового характеру, спрямованих на відновлення порушених прав і стимулювання нормальних ринкових відносин, і полягає у стягненні неустойки, штрафу або пені.

Підставами для цивільно-правової відповідальності є: наявність майнової шкоди (у грошовому виразі — майнових збитків); протиправність поведінки (дія чи без-

діяльність); вина; причинний зв'язок між збитком і протиправною поведінкою. Цивільним правом передбачені наступні способи захисту цивільних прав та інтересів судом:

- 1) визнання права;
- 2) визнання правочину недійсним;
- 3) припинення дії, яка порушує право;
- 4) відновлення становища, яке існувало до порушення;
- 5) примусове виконання обов'язку в натурі;
- 6) зміна правовідношення;
- 7) припинення правовідношення;
- 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди;
- 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди;
- 10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб [3].

Кримінальним кодексом України встановлено кримінальну відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності у вигляді штрафу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, виправних робіт, конфіскації майна, обмеження або позбавлення волі на певний строк. У лютому 2006 р. були внесені зміни до Кримінального кодексу і значно посилена відповідальність за злочини проти прав інтелектуальної власності [4].

Адміністративна відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності, передбачена Кодексом України про адміністративні правопорушення, застосовується, зокрема, при:

- а) порушенні прав інтелектуальної власності;
- б) здійсненні дій, що становлять акти недобросовісної конкуренції;
- в) незаконному розповсюдженні примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних;
- г) порушенні законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорту дисків для лазерних систем зчитування, експорт, імпорту обладнання чи сировини для їх виробництва.

Відповідно до ст. 24 цього Кодексу захист прав здійснюється шляхом проведення адміністративних процедур, як-от: вилучення або конфіскація контрафактної продукції та обладнання, що використовується для її виготовлення, виправні роботи, адміністративний арешт або накладання адміністративних штрафів [5].

Для забезпечення ефективного захисту прав інтелектуальної власності в адміністративному порядку на реалізацію державної політики в означеній сфері спрямована діяльність таких органів державної влади, як Міністерство освіти і науки України, Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Державна митна служба України, Антимонопольний комітет України тощо [6].

Органи державної влади також можуть бути суб'єктами відповідальності, оскільки вони самі або їх посадові особи можуть порушувати права інтелектуальної власності. В такому випадку, їх відповідальність, або відповідальність їх посадових осіб настає у встановленому законодавством порядку. Але про залучення державних органів у якості відповідача у цивільному та господарському процесах, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності, можна говорити і в деяких інших аспектах. Так, наприклад,

згідно зі статистикою державного Департаменту інтелектуальної власності, найбільш розповсюдженою є практика залучення в якості співвідповідача спеціалізованих органів із питань інтелектуальної власності.

Найчастіше це є справи щодо відмов у виданні патентів, щодо припинення дії свідоцтва на знак (визнання свідоцтва недійсним). Так, розповсюдженими є суперечки про визнання (чи невизнання) результату інтелектуальної діяльності об'єктом інтелектуальної власності. Стосовно об'єктів промислової власності це суперечки:

- пов'язані з відмовою у видачі патенту;
- по запереченнях третіх осіб проти видачі патенту;
- про визнання патенту недійсним.

У таких справах другим відповідачем завжди виступає Державний департамент інтелектуальної власності, оскільки він вносить зміни до державного реєстру свідоцтв або інших офіційних документів.

У таких випадках розкривається правоохоронна (правовідновлювальна) функція юридичної відповідальності, що спрямована на відновлення незаконно порушених прав, примусове виконання невиконаних обов'язків, властивих цивільній, насамперед, майновій, відповідальності (відновлення майнового права). На відміну від штрафної (каральної) функції, яка пов'язана із кримінальним та адміністративним правом, тут, як правило, не застосовується примус, має місце добровільне виконання відповідальності. Державний примус застосовується лише у разі виникнення конфлікту між учасниками правовідносин.

Так, зокрема, у 2009 р. було відкрито провадження у 229 справах, пов'язаних із захистом прав на об'єкти промислової власності, в яких одним із учасників виступало Міністерство освіти і науки України та/або Державний департамент інтелектуальної власності і ДП "Український інститут промислової власності", з них:

- в адміністративних судах — 40;
- у господарських судах — 98;
- у судах загальної юрисдикції — 91.

У провадженні судів першої, апеляційної та касаційної інстанцій протягом року знаходилось 515 справ (6 — 2003 р., 4 — 2004 р., 20 — 2005 р., 27 — 2006 р., 66 — 2007 р., 163 — 2008 р., 229 справ у 2009 р.). Спори, пов'язані із захистом прав на об'єкти промислової власності, розглядалися у судах загальної юрисдикції (178 справи), господарських (208 справ) та адміністративних (115 справ) судах. З цих судових справ відбулося 1206 судових засідань. Аналіз судових справ засвідчує, що більшість з них стосується такого об'єкта права інтелектуальної власності, як знаки для товарів і послуг. Предметом спорів є визнання недейсними свідоцтв на знаки для товарів і послуг, дії міжнародної реєстрації знака та визнання недійсним рішення Держдепартаменту, а також дострокове припинення дії свідоцтв на знаки для товарів і послуг та міжнародної реєстрації знака [7].

В усіх проаналізованих справах відповідачем або третьою особою в справі виступає державний орган, оскільки об'єкти промислової власності користуються правовою охороною лише за умови їх державної реєстрації у відповідних органах. Таким органом з 20 червня 2000 року є Державний департамент інтелектуальної власності. На жаль, досить часто в позовних заявах в якості відповідача зазначають неіснуюче Державне патентне відомство або ДП "Укрпатент". У таких випадках суддя має вирішити питання про заміну відповідача в порядку ст. 65 ГПК України.

У справах про визнання недейсними патентів, свідоцтв про право на знак для товарів і послуг відповідачем, як правило, зазначають Державний департамент з питань інтелектуальної власності як орган, який видав документ. Разом з тим, особи, на ім'я яких виданий патент або свідоцтво, не залучаються до справи ні в якості співвідповідачів, ні в якості третіх осіб.

Необхідно зазначити, що по кожній справі, яка стосується знаків для товарів і послуг, судді бажано витребувати з Державного департаменту інтелектуальної власності матеріали заявки на реєстрацію відповідного знаку. Це особливо важливо при розгляді справ про визнання недейсними свідоцтв про реєстрацію знаків для товарів і послуг або рішень Державного департаменту інтелектуальної власності та Апеляційної ради [8].

ВИСНОВКИ

Таким чином, відповідальність державних органів за порушення в сфері інтелектуальної власності може розглядатися в двох аспектах. По-перше, органи державної влади та їх посадові особи безпосередньо в той чи інший спосіб можуть порушувати права інтелектуальної власності фізичних та юридичних осіб своїми діями та/або рішеннями. По-друге, у певних видах цивільних та господарських справ (наприклад щодо визнання недейсним свідоцтва на знак для товарів та послуг або пов'язаних із відмовою у видачі патенту) спеціалізовані державні органи в сфері інтелектуальної власності (Державний департамент інтелектуальної власності, ДП "Український інститут промислової власності") залучаються обов'язково в якості другого відповідача. Це передусім пов'язано із їхніми повноваженнями та їх процесуальною необхідністю вносити зміни до державних реєстрів.

Література:

1. Право інтелектуальної власності: Академ, курс: підручник для студентів вищих навч. закладів / О.А. Підпригора, О.Б. Бутнік-Сіверський, В.С. Дроб'язко та ін.; За ред. О.А. Підпригори, О.Д. Святоцького. — 2-ге вид., переробл. та допов. — К.: Концерн "Видавничий Дім "Ін Юре", 2004. — С. 101.
2. Цибульов П.М. Основи інтелектуальної власності: навчальний посібник / П.М. Цибульов. — К.: Інститут інтелектуальної власності і права, 2005. — 108 с.
3. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. — 2003. № 40—44. — Ст.356.
4. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — №25—26. — Ст.131.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради Української РСР. — 1984. — Додаток до № 51. — Ст. 356, Ст. 16.
6. Жаров В. Як захистити інтелектуальну власність / В. Жаров // Юридична газета. — 15 березня 2007 року. — № 11 (95) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.yur-gazeta.com/article/1111/>
7. Річний звіт 2009. Державний департамент інтелектуальної власності [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.sdip.gov.ua/i_upload/file/zvit_ua9.pdf
8. Бачун О. Досудова підготовка справ щодо захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності / О. Бачун // Юридичний журнал. — 2002. — № 1 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=380>

Стаття надійшла до редакції 11.10.2010 р.